

Katarzyna Oszust

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

Kilka refleksji o tłumaczeniu w procesie nauczania języka rosyjskiego

Celem artykułu jest próba wskazania podstawowych obszarów językowych, w których kształtowaniu przekład spełnia rolę wspomagającą. Część teoretyczna zawiera opinie zarówno zwolenników, jak i przeciwników stosowania translacji w dydaktyce obcojęzycznej. W części praktycznej analizie pod kątem ilości i właściwości ćwiczeń zawierających komponent translacyjny poddana została seria edukacyjna Start ru. (cz. 1 i 2) autorstwa Anny Pado oraz zbiór zadań Język rosyjski. 365 zadań i ćwiczeń z rozwiązaniami (z podziałem na poziomy: podstawowy, średnio zaawansowany i zaawansowany) (Kuzmina I., Śliwińska B.). Całość rozważań koncentruje się wokół odpowiedzi na pytanie o zasadność (bądź jej brak) pozyskania i włączania instrumentu przekładowego do procesu nauczania języka rosyjskiego osób dorosłych w polskich środowiskach instytucjonalnych. W artykule wskazane i omówione są te obszary językowe, których kształtowanie i rozwijanie może być skutecznie wspomagane przez umiejętnie wdrożony do zadań językowych komponent translacyjny. Jednocześnie wskazane są przykłady zadań, gdzie przekład wypełnia niezwykle cenną misję.

1. Wstęp

Zagadnienie stosowania instrumentu translacyjnego w dydaktyce od wielu lat pozostaje w kręgu zainteresowań licznej grupy badaczy. W ostatnim czasie, z uwagi na wzrastające zapotrzebowanie na kompetentnych i dobrze przygotowanych do wypełniania swojej misji językowej ekspertów różnych dziedzin, w tym także ekspertów-tłumaczy, kwestia możliwości i zasadności pozyskiwania kolejnych narzędzi dydaktycznych staje się przedmiotem refleksji nie tylko metodyków, ale również przedstawicieli innych dyscyplin badawczych (m.in. językoznawców, psychologów czy socjologów).

2. Tłumaczenie – stosować czy nie stosować? Oto jest pytanie...

Wśród opinii wspomnianych przedstawicieli nauki w odniesieniu do zasadności (bądź jej braku) włączania do wachlarza narzędzi dydaktycznych tłumaczenia jako środka wspomagającego kształtowanie poszczególnych sprawności i umiejętności językowych zarysowują się wyraźne kontrasty i podziały. Przekład jest zwykle akceptowany jako instrument użyteczny m.in. przy objaśnianiu obcojęzycznych słów (Atkinson, 1987; Nation, 2005), zagadnień gramatycznych (Scheffler, 2007; Deller, Rinvulcri, 2008), kształtowaniu nawyku pracy ze słownikiem (Nation, 2003) czy stałym podtrzymywaniu motywacji w nauce języka obcego (Jędrzejowska, 2008). Tłumaczenie spotyka się

z aprobatą także wtedy, gdy znajduje ono zastosowanie jako aparat formujący i rozwijający umiejętność precyzyjnego wyrażania myśli, co, zdaniem wielu, ma pozytywny wpływ na późniejsze sprawne komunikowanie się w języku obcym (Targońska, 2007). Translacja, jako proces przenoszenia informacji między językami, z równoczesnym przełamywaniem barier lingwistycznych oraz kulturowych, ma, jak przekonuje Tudor, szczególny walor komunikacyjny (Tudor, 1987).

Ciekawe poglądy w omawianej w niniejszym artykule kwestii wyraża również Harbord, zdaniem którego włączanie translacji do procesu akwizycji nowego języka nie powinno być dyktowane ani chęcią zaoszczędzenia czasu na bardziej użyteczne ćwiczenia językowe, ani też w celu ułatwienia życia studentom czy nauczycielowi. Prawdziwie uzasadnione wykorzystanie instrumentu tłumaczeniowego zakłada bowiem chęć wywołania dyskusji w celu wypracowania mechanizmów elastycznego i klarownego myślenia w języku obcym. Translacja, w odczuciu autora, powinna zwiększać zarówno u ucznia, jak i nauczyciela świadomość nieuniknionego wzajemnego oddziaływania języków ojczystego i docelowego, obecnego w każdym modelu przyswajania nowego języka (Harbord, 1992: 350-355).

Punkt sporny w rozważaniach o przekładzie dydaktycznym stanowi natomiast m.in. kwestia związana z (bez)zasadnością wykorzystywania translacji jako instrumentu testowania.

Nie mniej wyraźne opozycje można dostrzec w poglądach badaczy w odniesieniu do poziomów nauczania języka, na których tłumaczenie mogłoby być wprowadzane w sposób metodycznie uzasadniony i w konsekwencji przynosić znaczące korzyści dydaktyczne. Szereg wątpliwości wzbudza także pozyskanie translacji dla celów nauczania w kontekście odpowiedniego doboru ćwiczeń przekładowych.

Stąd też w dyskusji na temat celowości (bądź jej braku) włączania do wachlarza środków aktywnie wspomagających nauczanie języków obcych (w tym języka rosyjskiego) instrumentu przekładowego istotne znaczenie ma obserwacja (pod kątem obecności ćwiczeń o charakterze translacyjnym) podręczników i materiałów dydaktycznych. Przypomnieć należy, że poważne zastrzeżenia wielu autorów wzbudza kwestia niekonsekwencji w stosowaniu badanego narzędzia w materiałach pomocniczych, przeznaczonych do nauczania języków obcych (postulat zgłaszany głównie przez autorów na gruncie języka niemieckiego). W kontekście struktury i istotnych elementów składowych tego typu zadań, znawcy tematyki dobitnie akcentują też konieczność zwrócenia szczególnej uwagi na sposób formułowania do nich instrukcji/poleceń. Zaznaczyć należy jednak, że otwarta i całkowita krytyka translacji jako środka nauczania wybrzmiewa w opiniach stosunkowo nielicznej grupy badaczy. (Zabrocki, 1966, Jankowski, 1973). Podstawowe obawy, jakie są związane z zastosowaniem translacji w dydaktyce obcojęzycznej, to niebezpieczeństwo powstawania zjawiska interferencji oraz hamowanie procesu ustanawiania połączeń między pojęciem w języku ojczystym a jego obcojęzycznym ekwiwalentem. Wartość translacji jako środka dydaktycznego podważa także Berggren (1966), wskazując na konieczność uwzględnienia w tym procesie nadmiernej ilości elementów lingwistycznych, co w znaczący sposób zmniejsza miarodajność oceny wykonanego zadania. Badacz utrzymuje, że stopień poprawności wykonanego zadania tłumaczeniowego nie zawsze odzwierciedla poziom faktycznej czynnej znajomości języka.

W kontekście przytoczonych powyżej refleksji przedmiotem i celem głównym rozważań zawartych w niniejszym artykule będzie próba prezentacji i określenia aktualnego trendu, jaki utrzymuje się w odniesieniu do stosowania kontrowersyjnego narzędzia dydaktycznego tj. translacji w procesie nauczania języka rosyjskiego. Rozważania koncentrować się będą wokół kwestii pozyskania przekładu dla celów dydaktyki języka rosyjskiego w odniesieniu do kształcenia językowego osób dorosłych. Wskazane i krótko omówione zostaną techniki translacyjne, które znajdują zastosowanie w nauczaniu dorosłych w środowiskach instytucjonalnych (polskich uczelniach, kursach językowych, lektoratach etc.) w kontekście przedstawionej oferty ćwiczeń przekładowych zawartych w serii edukacyjnej *Start.ru* (cz. 1 i 2) oraz zbiorze zadań *Język rosyjski. 365 zadań i ćwiczeń z rozwiązaniami (z podziałem na poziomy: podstawowy, średnio zaawansowany i zaawansowany)* wraz ze wskazaniem „rejestru” sytuacji językowych, w których odwołania do przekładu wydają się uprawnione i spełniające istotną funkcję.

3. Ćwiczenia przekładowe w materiałach dydaktycznych

W analizowanych materiałach dydaktycznych przeznaczonych do nauczania języka rosyjskiego osób dorosłych ćwiczenia translacyjne stosowane są relatywnie rzadko, a ich ilość jest znikoma.

Start.ru 1¹– 19 (wszystkich ćwiczeń 172)

Start.ru 2²– 8 (wszystkich ćwiczeń 182)

365 zadań...³– 12 (wszystkich ćwiczeń 365)

Przytoczona powyżej statystyka jednoznacznie potwierdza, że przekład nie odgrywa znaczącej roli w nauczaniu języka rosyjskiego osób dorosłych, a ćwiczenia wykorzystujące odwołania do translacji stanowią jedynie niewielki procent wszystkich zadań językowych wykonywanych przez uczących się (*Start.ru* 1 – 11%; *Start.ru* 2 – 4,4%; 365 zadań... – 3,3%). Powstaje zatem pytanie, czy tak niewielki, można nawet powiedzieć, symboliczny udział przekładu w nauczaniu języka rosyjskiego może wnieść do wspomnianego procesu jakiś istotny, liczący się element. Okazuje się, że tak. Ów znaczący pierwiastek to niekwestionowany atut omawianego typu zadań językowych, umożliwiających wspomaganie procesu kształtowania poszczególnych nawyków językowych poprzez zintegrowane rozwijanie sprawności i kompetencji językowych⁴.

W pierwszej części serii *Start.ru* wśród zadań bazujących na komponencie translacyjnym są ćwiczenia, które autorka wykorzystuje do równoczesnego kształtowania sprawności mówienia oraz pisania.

Powiedz po rosyjsku, a następnie napisz. Скажите по-русски, а затем напишите.

To jest miasto Moskwa. To jest buda psa.

„Whiskas” to karma kota. Zina, kup sok, wino i banany. itd. (ćw.9/15)

¹ Zgodnie z Europejskim Systemem Opisu Kształcenia Językowego cykl prowadzi do poziomu B1.

² Zgodnie z Europejskim Systemem Opisu Kształcenia Językowego cykl prowadzi do poziomu B2.

³ W omawianej publikacji zachowany został podział na poziomy: podstawowy, średnio zaawansowany i zaawansowany.

⁴ Sprawności językowe – mówienie, pisanie, czytanie, słuchanie; kompetencje językowe (leksykalna, gramatyczna, ortograficzna, interkulturowa etc.).

Скажите, а потом напишите.

Katia lubi malować się i pudrować.

Chcemy kupować tylko świeże owoce i warzywa.

Studenci starają się oglądać rosyjskie kanały.

Sam rozumiesz, już pora spać.

Nam nie wolno palić, spacerować wieczorem, pić piwo, oglądać telewizję.

Można tylko uczyć się, uczyć się i uczyć się! ćw. 8/94

Скажите и напишите по-русски.

- Pozwoli pani, że się przedstawię. Ewa Nowak.

- Bardzo mi miło.

-

*

- Jeszcze się nie znamy. Wolf.

- Miło mi poznać. Jesteś z Niemiec?

- Nie. Z Austrii.

-

*

- Poznajcie się. To Borys.

- Bardzo mi miło. Wanda.

-

*

- Jeszcze się nie znamy. Jacek.

- Cieszę się. Jak powiedziałeś? Jacek?

- Tak. To polskie imię. Podoba ci się?

- Ładne imię.

- (ćw. 4/64)

W rejestrze ćwiczeń translacyjnych można ponadto znaleźć takie, które wspomagają kształtowanie kompetencji pisania w ścisłej korelacji z kompetencją ortograficzną oraz interkulturową.

Напишите по-русски имена и фамилии по образцу.

Anna Nowakowska – Анна Новаковская

Tomasz Król – Круль

Jerzy Pilch – Ежи Пильх

Имя и фамилия польского политика

Aleksander Kwaśniewski – Александр Квасьневский

Имена и фамилии любых известных иностранцев (политиков, писателей, артистов)

George Bush – Джордж Буш

Sting – itd. (ćw. 7/45)

*Зайдите на любой информационный сайт русского Интернета.
Перепишите заглавия новостей. Переведите их на польский язык.
Заседание Госдумы РФ
Катастрофа в Южной и Юго-Восточной Азии
Вирусы „птичьего” гриппа, обнаруженные в Новосибирской области, могут быть
опасны для человека.
Картины и рисунки Джона Леннона на выставке в Нью-Йорке. (ćw. 15/49)*

Na szczególną uwagę zasługuje jednostkowa, ale niezwykle cenna propozycja autorki serii *Start.ru* – Anny Pado, gdzie przekład pełni specjalną misję, tzn. pozwala na pełny i jednoznaczny odbiór i zrozumienie sensu wypowiedzi przez uczących się, co w odniesieniu do poleceń do różnorodnych zadań wykonywanych podczas całego procesu przyswajania nauczania języka obcego (nie tylko rosyjskiego), wydaje się bezcenne.

*Czy rozumiesz te polecenia? Po wysłuchaniu nauczyciela dopisz polskie odpowiedniki.
Вам понятны формулировки заданий? Прослушав учителя, напишите польские эквиваленты.*

1. Соединяем буквы - ... 2. Прочитайте текст вслух - ... 3. Прослушайте текст - ... 4. Повторяйте за диктором - ... 5. Отгадайте, какая буква пропущена? - ... 6. Напишите по-русски - ... 7. Решите кроссворд - ... 8. Слушаем, повторяем, пишем - ... 9. Закончите предложения - ... 10. Расставьте ударения - ... 11. Следите за ударением - ... 12. Прослушав учителя, прочитайте сами - ... 13. Заполните пропуски - ... (ćw. 10/31)

Warto w tym miejscu zaznaczyć, że struktura zadań o charakterze tłumaczeniowym jest ujednolicona (wśród ćwiczeń przeważają te, które polegają na tłumaczeniu wyrażen oraz zdań z języka lub na język rosyjski). Wzrost dydaktyczny tego typu ćwiczeń (tj. zadań, polegających na uzupełnianiu części zdania odpowiednimi ekwiwalentami czy tłumaczeniu pojedynczych zdań (lub też zestawów zdań) podaje w wątpliwość wielu badaczy, wśród nich Kościalkowska-Okońska (2005: 147-153). Zdaniem badaczki tego typu zadania językowe nie tylko nie stwarzają możliwości zrozumienia istoty i złożoności procesu tłumaczeniowego, ale wręcz kształtują w uczącym się błędne przekonanie, że translacja jest czynnością opartą na zastępowaniu słów języka rodzimego słowami języka przyswajanego (tamże: 148). Podkreślenia wymaga jednak fakt, że w cytowanym opracowaniu dydaktycznym mamy do czynienia z bardzo umiejętnym doбором zdań i wyrażen przeznaczonych do tłumaczenia (są one przede wszystkim właściwie dobrane pod względem podejmowanej tematyki).

W części 2 omawianej serii ćwiczenia z komponentem tłumaczeniowym również sprzyjają równoczesnemu kształtowaniu różnych nawyków językowych.

Сравните

ЭТОТ маргарин *ta* margaryna

ВКУСНЫЙ маргарин *smaczna* margaryna

Какие продукты нужны для яблочного пирога? Напишите русские названия. Расставьте ударения. Прочитайте свой список вслух.

мака cukier waniliowy jajka cytryna masło lub margaryna

soda cukier puder cynamon..... śmietana itd... (ćw. 5/20)

Напишите этот текст по-русски, а затем прочитайте его вслух. Следите за ударением.

Moja mama pracuje jako nauczycielka, a ojciec jest lekarzem. Kiedy byłem chłopcem, też chciałem być lekarzem albo policjantem. Teraz uczę się na pierwszym roku na wydziale Буду pracować jako Polscy studenci często pracują. Myją okna, pilnują dzieci, wynajmują się jako korepetytorzy. Latem wyjeżdżają za granicę. Mogą brać udział w programie Work & Travel. Żeby pracować w USA, trzeba znać język angielski. (ćw. 18/83)

Przytoczone powyżej przykłady zadań potwierdzają użyteczność przekładu w procesie kształtowania sprawności pisanie i czytania z równoczesnym kształtowaniem kompetencji leksykalnej i gramatycznej.

W omawianej części serii edukacyjnej przekładowi również zostało powierzone zadanie specjalne. Tym razem jest to niezwykle użyteczna komunikacyjnie sytuacja językowa połączona z misją, jaką ma do wypełnienia uczący się – przyszły (potencjalny) tłumacz.

Постарайтесь быть переводчиком своей подруги, которая едет в Санкт-Петербург и собирается снять маленькую квартиру, предложенную фирмой „Ретертур”. Она не знает русского языка. Свяжитесь по телефону с владельцем и передайте вопросы подруги.

1. Gdzie jest mieszkanie? 2. Na którym piętrze? 3. Czy to daleko od centrum? 4. Czy daleko od stacji metra? 5. Jaka powierzchnia? 6. Ile pokoi? 7. Czy jest Internet? 8. Ile kosztuje doba? 9. 10.

- Алло! Здравствуйте. Это звонок из Польши. Меня интересует ваше объявление.

- Да, я вас слушаю.

- Скажите, пожалуйста, где находится квартира?

-?

- И ещё один вопрос:? (ćw. 14/71)

Nieco inna misja jest przewidziana dla przekładu włączanego do ćwiczeń językowych proponowanych w opracowaniu dydaktycznym *365 zadań*... W tym przypadku translacja przybliża uczącym się zagadnienie „fałszywych przyjaciół tłumacza” oraz wspomaga proces przyswajania obcojęzycznej leksyki z równoczesnym kształtowaniem kompetencji gramatycznej.

Przetłumacz podane niżej wyrażenia.

1. Вредная привычка - 2. Выгодный договор - 3. Грубый мальчик -
4. Дурной человек - ... 5. Мягкий характер - 6. Низкий человек - 7. Полная
женщина - 8. Праздные разговоры - 9. Противный запах - 10. Тонкий
политик - (ćw. 143/60)

Ключ: 1) Szkodliwe przyzwyczajenie, nałóg 2) Korzystna umowa 3) Ordynarny, nie-
okrzesany chłopak 4) Zły człowiek 5) Łagodny charakter 6) Podły człowiek 7) Pulchna,
tęga kobieta 8) Puste rozmowy 9) Brzydki zapach 10) Wytrawny polityk

*Przetłumacz na język rosyjski wyrazy znajdujące się w nawiasach, zwracając uwagę na
ich rodzaj.*

1. (System) видеонаблюдения позволяет значительно повысить эффективность
служб охраны.
2. (Problem) глобального изменения климата активно обсуждается во всех странах
мира.
3. Передо мной стоит (dylemat): у меня скоро свадьба, но бюджета хватит только
на шикарное торжество или романтическое путешествие. Что выбрать?
4. (Witamina) С усиливает защитные функции организма, способствует профилак-
тике бактериальных и вирусных инфекций. itd.... (ćw. 12/7)

Umiejętne wykorzystanie translacji do procesu „zaprzyjaźniania” uczących się z gru-
pą „fałszywych przyjaciół tłumacza”, których w językach (zwłaszcza pokrewnych) jest
naprawdę dużo, a próbuje i popiera znacząca część badaczy (m.in. Raczyńska-Wąsek,
2006, Szpila, 1997).

4. Podsumowanie

Podsumowując prowadzone w niniejszym artykule rozważania stwierdzić należy, że
przekład w nauczaniu języka rosyjskiego osób dorosłych stosowany jest rzadko i nie-
regularnie. Ćwiczenia translacyjne zamieszczone w popularnych, dostępnych na pol-
skim rynku wydawniczym materiałach dydaktycznych są zorientowane na incydentalne
wspomaganie procesu akwizycji języka rosyjskiego w zakresie równoczesnego rozwija-
nia kilku sprawności i kompetencji językowych.

W tym względzie obserwacje poczynione przez Żmudzkiego (2007: 32) na gruncie
języka niemieckiego o selektywności i braku uzasadnionej systematyki ćwiczeń prze-
kładowych potwierdzają się częściowo również w odniesieniu do języka rosyjskiego.

Zaznaczyć należy przy tym, że wspomniany brak regularności w sięganiu do przekładu
w określonych momentach dydaktycznych pozostaje w sprzeczności z postulatami Prejbi-
sza (1979) o istotnej roli regularności i konsekwencji w kształtowaniu każdej ze sprawno-
ści i kompetencji językowych, w tym także kompetencji językowo-translacyjnej.

Refleksje zawarte w niniejszym artykule stanowią jedynie przyczynek do szerszej
dyskusji na temat miejsca i roli przekładu w nowoczesnej dydaktyce języka rosyjskiego
na poszczególnych poziomach nauczania. Warto w tym kontekście rozważyć i zweryfi-

kować m.in. praktyczną realizację postulatów, w myśl których ćwiczenia translacyjne – to zadania o wysokiej wartości i użyteczności komunikacyjnej, mogących kształtować w uczących się tak istotne w procesie przekazywania różnorodnych komunikatów językowych przymioty wypowiedzi, jak jasność, klarowność, dokładność i elastyczność. Zadania z komponentem tłumaczeniowym, stosowane podczas pracy w grupach, zachęcają do czynnej dyskusji nad sposobami użycia nowego języka i subtelnym zagłębianiem się w jego strukturę w poszukiwaniu najbardziej adekwatnych ekwiwalentów (także w innych językach) (Kaye, 2009).

Literatura

- Atkinson, D., 1987, The Mother Tongue in the Classroom: A Neglected Resource?, *ELT Journal*, 41, s. 241-247.
- Berggren, O., 1866, Is Translation a Good Language Test?, *ELT Journal*, 20/3, s. 206-213.
- Butzkamm, W., 1985, The Use of Formal Translation Equivalents in the Teaching of Foreign Language Structures, w: Titford Ch., Hieke A. E., Tübingen, (red.), *Translation in Foreign Language Teaching and Testing*, Narr, Tübingen, s. 87-97.
- Carless, D., 2008, Student Use of the Mother Tongue in the Task - Based Classroom, *ELT Journal*, 62/4, s. 331-337.
- Deller, S., Rinvulcri, M., 2008, *Using the mother tongue: making the most the learner's language*, Peaslake.
- Harbord, J., 1992, The Use of the Mother Tongue in the Classroom, *ELT Journal*, 46, s. 350-355.
- Jankowski, B., 1973, *Nauka języka obcego*, Wiedza Powszechna, Warszawa.
- Jędrzejowska, I., 2008, Tłumaczenie jako element motywujący w dydaktyce języków obcych, w: *Nowe spojrzenie na motywację w dydaktyce języków obcych*, A. Michońska-Stadnik, Z. Wąsik (red.), Wrocław, s. 35-42.
- Kaczmarek, S.P., 1988, *Wstęp do bilingwalnego ujęcia nauki języka obcego*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa.
- Kaye, P., 2009, *Translation activities in the language classroom*, <http://www.teachingenglish.org.uk> (6 listopad 2009).
- Kościółkowska-Okońska, E., 2005, Tłumaczenie a nauczanie języków obcych, w: *Nauka języków obcych w dobie integracji europejskiej*, K. Karpińska-Szaj (red.), Oficyna Wydawnicza Leksem, Łask, s. 147-153.
- Kuzmina, I., Śliwińska, B., 2008, *Język rosyjski. 365 zadań i ćwiczeń z rozwiązaniami (z podziałem na poziomy: podstawowy, średnio zaawansowany i zaawansowany)*, Langenscheidt, Warszawa.
- Nation, P., *The role of the first language in foreign language learning*, <http://www.asian-elf-journal.com>, (8 luty 2011).
- Nation, P., *Ten best ideas for teaching vocabulary*, <http://www.victoria.ac.nz> (8 luty 2011).
- Pado, A., 2006, *Start. ru 1. Język rosyjski dla początkujących*, WSiP, Warszawa.
- Pado, A., 2006, *Start. ru 2. Język rosyjski dla średnio zaawansowanych*, WSiP, Warszawa.

- Prejbisz, A., 1979, Rola tłumaczenia w nauczaniu języków obcych, w: *Polska myśl glotodydaktyczna 1945-1975*, F. Grucza (red.), Warszawa, s. 357-376.
- Raczyńska-Wąsek, M., 2006, Zaprzyjaźnić się z „fałszywymi przyjaciółmi”, *Języki Obce w Szkole*, 5, s. 118-121.
- Scheffler, P., 2007, Ćwiczenia tłumaczeniowe w nowoczesnym nauczaniu języków obcych, *Języki Obce w Szkole*, 3, s. 58-62.
- Szpila, G., 1997, Miejsce fałszywych przyjaciół tłumacza w nauczaniu języków obcych, *Języki Obce w Szkole*, 2, s. 107-113.
- Targońska, J., 2007, Miejsce tłumaczenia na lekcji języka niemieckiego na początku XXI wieku, *Neofilolog*, 30, s. 69-77.
- Titford, Ch., 1983, Translation for Advanced Learners, *ELT Journal*, 37, s. 52-57.
- Tudor, I., 1987, Using Translation in ESP, *ELT Journal*, 41, s. 268-273.
- Zabrocki, L., 1966, *Językoznawcze podstawy metodyki nauczania języków obcych*, Warszawa.
- Żmudzki, J., 2007, Translacja w dydaktyce języka obcego na przykładzie ćwiczeń tłumaczeniowych w polskich podręcznikach do nauki języka niemieckiego – próba odtabuizowania, w: H. Kardela, T. Zygmunt (red.), *Rola językoznawstwa w metodyce nauczania języka obcego*, Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, Chełm, s. 25-34.

(liczba znaków ze spacjami: 21642)